

Pangalan: Paul Gerald D. Pare

Baitang _____

Antas: 9 - Adenine

Petsa: 10 – 29 - 20

Ekonomiks

Ang Sistemang Pang-ekonomiya

Kasanayang Pampagkatutuo:

Nakasusuri ng iba't ibang sistemang pang-ekonomiya

Panimula/Susing Konsepto

Ang bawat lipunan ay nahaharap sa sitwasyong kailangan nitong magpasya kung paano nito oorganisahin ang sarili upang sumulong at matugunan ang pangunahing usaping pangkabuhayan (Nera-lauron, 1999). Ipagpalagay na ang tao ay mayroong walang katapusan pangangailangan at kagustuhan samantalang limitado lamang ang pinagkukunan yaman. Paano matutugunan ang mga katotohanang ito? Dito papasok ang tungkol sa sistemang pang-ekonomiya.

Ang **sistemang pang-ekonomiya** ay tumutukoy sa isang institusyonal na kaayusan at paraan upang maisaayos ang paraan ng produksiyon, pagmamay-ari, at paglinang ng pinagkukunang-yaman at pamamahala ng gawaing pang-ekonomiko ng isang lipunan. Mithiin ng bawat sistemang pang-ekonomiya na matulungan ang lipunan sa mga suliranin ng kakapusan at kung paanong magagamit nang maayos ang mga pinagkukunang-yaman ng bansa. Bawat lipunan ay may sinusunod na sistemang pang-ekonomiya upang matugunan ang mga suliraning nakapaloob sa produksiyon at alokasyon ng mga produkto at serbisyo. Maaalala na ang sistemang pang-ekonomiya ay sumasagot sa apat na pangunahing katanungang pang-ekonomiko. *Una, ano-anong produkto at serbisyo ang gagawin? Pangalawa, papaano gagawin ang naturang produkto at serbisyo? Pangatlo, para kanino gagawin ang mga produkto at serbisyo? Panghuli, gaano karami ang gagawing produkto at serbisyo?*

Alokasyon sa Iba't Ibang Sistemang Pang-ekonomiya

Ang sumusunod ay ang iba't ibang sistemang pang-ekonomiya na umiiral sa daigdig:

1. Tradisyonal na Ekonomiya

Ang unang anyo ng sistemang pang-ekonomiya ay ang tradisyonal na ekonomiya. Ang kasagutan sa pangunahing katanungang pang-ekonomiko ay

nakabatay sa tradisyon, kultura, at paniniwala. Ang tanong na ano ang lilikhaing produkto ay hindi mahirap sagutin sapagkat ang pangangailangan ng tao ay umiikot lamang sa pangunahing pangangailangan tulad ng damit, pagkain, at tirahan. Maging ang suliranin kung paano lilikha ng produkto ay simple lamang na tinutugunan dahil ang paraan ng produksiyon ay batay sa sinaunang pamamaraan na itinuro ng matatanda sa pangkat. Sa tradisyonal na ekonomiya, bagama't walang tiyak na batas ukol sa alokasyon, may maliwanag na pagkakaunawa ang mga tao sa paraan nito. Ang anumang produkto na kanilang malilikha ay ipamamahagi ayon sa kanilang pangangailangan at kung sino ang dapat gumamit.

2. Market Economy

Sa *market economy*, ang kasagutan sa pangunahing katanungang pang-ekonomiko ay ginagabayan ng mekanismo ng malayang pamilihan. Sa ganitong sistema, ang bawat kalahok – konsyumer at prodyuser, ay kumikilos alinsunod sa kanilang pansariling interes na makakuha ng malaking pakinabang. Ang mga nasa lakas-paggawa ay maaaring makapamilya ng kanilang nais na papasukang trabaho. Ang pangunahing katanungang pang-ekonomiko ay sinasagot ng puwersa ng pamilihan.

Ang *market economy* ay nagpapahintulot sa pribadong pagmamay-ari ng kapital, pakikipag-ugnayan sa pamamagitan ng presyo, at pangangasiwa ng mga gawain. Presyo ang pangunahing nagtatakda kung gaano karami ang bibilhin ng mga mamimili at kung gaano rin karami ang malilikhang produkto at serbisyo ng mga prodyuser. Sa kabuuan, ang dami ng produkto na nais ibenta ng mga prodyuser ay may katumbas na dami ng produkto na nais bilhin ng mga mamimili. Sa madaling sabi, presyo ang nagsisilbing pambalanse sa interaksyon ng konsyumer at prodyuser sa loob ng pamilihan.

Samantala, ang tungkulin naman ng pamahalaan ay ang pagbibigay ng proteksiyon sa kapakanan ng mga pag-aaring pampribado, kabilang ang mga batas na mangangalaga sa karapatan, ari-arian, at kontrata na pinapasukan ng mga pribadong indibidwal.

3. Command Economy

Sa *command economy*, ang ekonomiya ay nasa ilalim ng komprehensibong kontrol at regulasyon ng pamahalaan. Ang pagkontrol ay alinsunod sa isang planong nauukol sa pagsusulong ng ekonomiya na pinangangasiwaan mismo ng sentralisadong ahensiya (central planning agencies). Katunayan, ang pagpapasya sa proseso ng mga gawaing pang-ekonomiya ay sentralisado o nasa kamay ng pamahalaan lamang. Tinutukoy rin ang mga gagamiting pinagkukunang-yaman sa paglikha ng mga kapital. Samantala, madaling nalalaman ang distribusyon ng

kita sa lipunan sa pamamagitan ng pagtatakda ng pasahod para sa iba’t ibang uri ng hanapbuhay. Ang kita naman sa mga lupang sakahan ay maaaring matukoy sa pamamagitan ng pagtatakda sa halaga ng mga produktong nagmumula rito. Ang mga patakaran sa *command economy* ay ipinatupad sa dating *Soviet Union*. Sa kasalukuyan, nananatiling may ganitong sistemang pang-ekonomiya ang *Cuba* at *North Korea*.

4. Mixed Economy

Ang *mixed economy* ay isang sistema na kinapapalooban ng elemento ng *market economy* at *command economy*. Walang maituturing na isang kahulugan ang *mixed economy*. Ito ay kinapapalooban ng magkaugnay na katangian ng dalawang sistema tulad ng malayang pakikilahok sa mga gawaing pangkabuhayan na pinahihintulutan ng pamahalaan at pagkontrol ng pamahalaan sa ilang gawaing pangkabuhayan. Ang salitang *mixed economy* ay nalikha upang tukuyin ang isang sistemang nabuo at may mga katangian na bunga ng pagsasanib o kombinasyon ng *command at market economy*. Hinahayaan dito ang malayang pagkilos ng pamilihan subalit maaaring manghimasok o makialam ang pamahalaan sa mga usaping nauukol sa pangangalaga ng kalikasan, katarungang panlipunan, at pagmamay-ari ng estado. May pribadong pagmamay-ari sa mga salik ng produksiyon, imprastraktura, at mga organisasyon. Ang sistemang *mixed economy* ay nagpapahintulot din na makagawa ng mga pribadong pagpapasya ang mga kompanya at indibidwal. Gayunpaman, ito ay hindi nangangahulugang ganap na awtonomiya o kalayaan para sa kanila sapagkat ang karamihan sa mga desisyong ito ay ginagabayan ng pamahalaan.

Gawain 1: BUUIN NATIN!

Panuto: Bumuo ang salita sa Hanay A sa pamamagitan nang pagsagot sa mga katanungan sa Hanay B.

HANAY A	HANAY B
1. SISTEMANG PANG-EKONOMIYA	Anong sistema ang tumutukoy sa isang institusyonal na kaayusan at paraan upang maisaayos ang paraan ng produksiyon, pagmamay-ari, at paglinang ng pinagkukunang-yaman at pamamahala ng gawaing pang-ekonomiko ng isang lipunan?

2. MARKET ECONOMY	Anong sistemang pang-ekonomiya na ginagabayan ng malayang pamilihan?
3. MIXED ECONOMY	Ito ay isang sistema na kinapapalooban ng elemento ng <i>market economy</i> at <i>command economy</i> .
4.COMMAND ECONOMY	Ito ay isang sistema na komprehensibong kontrol at regulasyon ng pamahalaan.
5. TRADISYONAL NA EKONOMIYA	Anong sistemang pang-ekonomiya na ang kasagutan sa pangunahing katanungang pang-ekonomiko ay nakabatay sa tradisyon, kultura, at paniniwala?
6.PRESYO	Sa ilalim ng market, Ano ang pangunahing nagtatakda kung gaano karami ang bibilhin ng mga mamimili at kung gaano rin karami ang malilikhang produkto at serbisyo ng mga prodyuser?
7. PAMAHALAAN	Sino ang pagpapasya sa proseso ng mga gawaing pang-ekonomiya sa ilalim ng <i>Command Economy</i> ?
8. NORTH KOREA	Anong bansa ang nananatili pa rin sa sistemang <i>Command Economy</i> ?
9. KAKAPUSAN	Ito ang mithiin ng bawat sistemang pang-ekonomiya na makaagapay ang lipunan sa mga suliranin ng <u>kakapusan</u> .?
10. KONSYUMER AT PRODYUSER	Sino ang mga kalahok sa malayang pamilihan?

Gawain 2: KUMPLETUHIN NATIN!

Panuto: Kumpletuhin ang talahanayan ng mga hinihingi konsepto batay sa sistemang pang-ekonomiko.

SISTEMANG PANG-EKONOMIYA	SINO ANG NAGPAPASYA	PARAAN O PAANO ANG PAGPAPASYA
TRADISYONAL	Ang nagpapasiya ay ang mga prodyuser ng napiling produkto ayon sa kanyang	Ang paraan ng pagpapasiya dito ay nakabatay sa kanilang

	kagustuhan o sa kanilang paniniwala	pangangailangan, paniniwala ng produsyer ngunit ang produsyer padin ang may kontrol kung ano ang ibebenta niya.
MARKET ECONOMY	Ang nagpapasiya naman para dito ay ang mga produsyer ayon/batay sa mga kagustuhan ng mamimili o kung ano ang bagay o serbisyo na pinakakailangan at trending sa panahon na iyon.	Dito naman, nakabatay kung anong mga bagay ang gusto o palaging binibili ng mga konsyumer. Pwede din naman na nakabatay ito sa kung ano ang trending.
COMMAND ECONOMY	Samantalang sa Command economy naman ay ang gobyerno upang masiguro nila ang seguridad at kwalidad ng isang bagay.	Ang gobyerno ang namimili kung ano lamang ang pwedeng ibenta at sila ang may kontrol sa mga yaman.
MIXED ECONOMY	Sa mixed economy naman ay ang namimili ang pumipili ngunit tinitiyak pa din ng gobyerno ang seguridad at ang presyo ng mga ito.	Ang mga produsyer ang mamili batay sa kung anong gusto nilang ibenta ngunit ang gobyerno pa din ang magtatalaga ng presyo at seguridad.

GAWAIN 3: PLANUHIN NATIN!

PANUTO: Basahing mabuti ang talata at sagutin ang sumusunod na gawain.

Sa isang malayong pamayanan dati'y sagana sa pinagkukunang yaman, maraming isda ang karagatan at mayaman sa likas na yaman ang kagubatan ngunit sa paglipas ng panahon unti-unti nauubos at nasisira ang likas na yaman dulot na rin ng pabago-bagong klima, labis na paggamit nito at ilegal na gawain ng tao. Nakararanas ngayon ang pamayanan ng pagka-ubos ng kanilang pangunahing pangangailangan. Bilang pagtugon sa suliranin ng pamayanan kinakailangan nito ang Sistemang Pang-ekonomiko upang maisaayos ang paraan ng produksiyon, pagmamay-ari, at paglinang ng pinagkukunang-yaman at pamamahala ng gawaing pang-ekonomiko.

Kung ikaw ay bibigyan ng pagkakataon magpasya o maisaayos ang inyong pamayanan. paano mo mabibigyan ito ng solusyon gamit ang iba't ibang sistemang pang-ekonomiya?

1. Tradisyonal

Magtitinda ng mga isda sa tamang paraan ng pamimingwit. Kung naging illegal mag ang pamimingwit o paghuli ng isda magtitinda na lamang ako ng ibang produkto kagaya ng bigas, iba't ibang uri ng palay, iba't ibang uri ng mga gulay, prutas kagaya ng saging, o iba pang mga produkto. Sasabihin ko din sa mga kaibigan ko na mag tinda na lamang ng ng ibang produkto at huwag manghuli ng isda sa ilegal na paraan.

2. Market Economy

Titignan ang mga pinakamagandang produktong ibenta sa pamamagitan ng social media o pagsearch sa trends.google.com o pwede din namang magtanong sa mga eksperto kung ano ang pinakamagandang ibenta sa ngayon na hindi isda ang binebenta. Sasabihan ko din ang ibang mga nagtitinda na huwag magbent ng mga isda kung makakaya pa.

3. Command Economy

Ikokontrol ang ibebentang uri ng isda at lilimitahan lamang sa pinakacommon/pinakamadaming isda sa isang uri. Tataasin din ang presyo nito

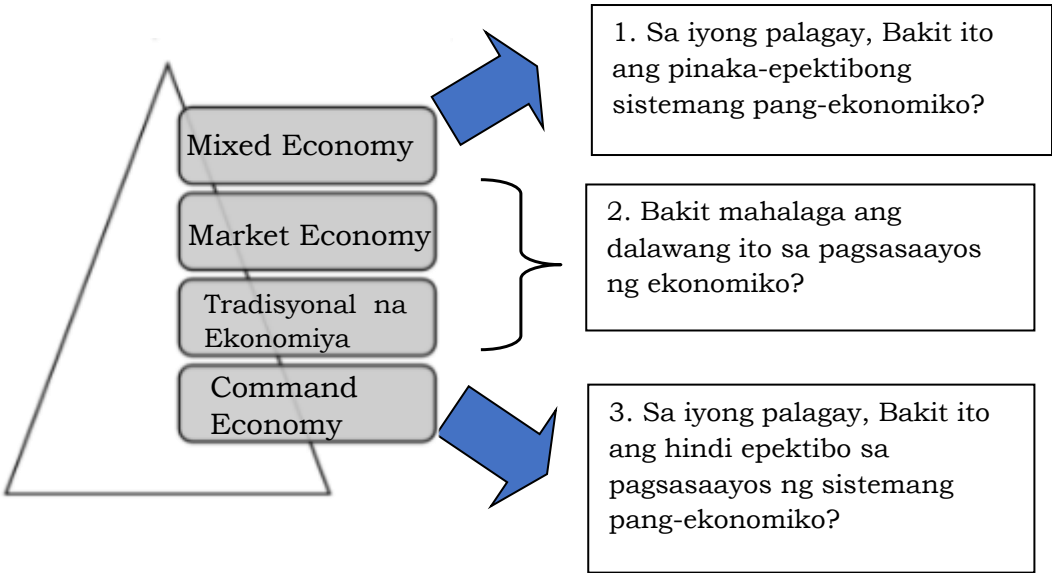
upang maiwasan ang mataas na demand ng isda at maiwasan din ang pagkuha nito.

4. Mixed Economy

Isusurvey/tatanungin ang mga namimili sa pamamagitan ng mga newscaster at tatanungin ano ang pinakagusto nilang isdang bilhin sa pamilihan. Kung ang nasagot nila ay common at hindi mahirap kunin sa legal na paraan, Gagawing mas mura ang presyo nito hanggang sa maayos ang isyu nito. Tataasan din ang mga presyo ng mga isdang mahirap at bihira lamang makita upang bumababa ng bumaba ang demand sa mga ganitong uri ng isda.

Gawain 4: PILIIN NATIN!

PANUTO: Mayroon tayong apat na iba’t ibang uri ng Sistemang Pang-ekonomiko; Tradisyunal, *Market Economy*, *Command Economy* at *Mixed Economy*. Kung ikaw ay bibigyan ng pagkakataon baguhin o piliin ang sistemang pang-ekonomiko na angkop para sa ating bansa, ano sa tingin mo ang pinaka-epektibo at hindi epektibo. Gamit ang *pyramid diagram* isulat sa kahon sa itaas kung sa tingin mo ito ang pinaka epektibo at sa ibaba naman ay hindi epektibo. Sagutin ang mga sumusunod na tanong.

Isulat dito ang iyong paliwanag o kasagutan.

1. Ito ay epektibo at balanse dahil ang mga binebenta ay nalalaman ng gobyerno kung mabuti at maayos ang qualidad nito base sa seguridad at hindi lamang ito nakakalason. Nalalabanan din ang mga pagbebenta ng mga illegal na droga na itinatago nila sa kanilang binebenta. Isa pa dito ang tamang paraan ng

pagpepresyo at hindi nangdadaya sa mga timbangan . Alam din ng gobyerno ang tamang paraan ng pagpresyo dahil mayroong pinagalaran ang mga nasa gobyerno at ang mga ibang nagtitinda ay kulang o hindi sapat ang kanilang kaalaman sa ekonomiya. Ngunit mayroon ding mga disadvantage kagaya ng paggugol ng oras ng gobyerno sa mga paninda at ang kanilang mga pagdedesisyon.

2. Mahalaga din ito upang ang mga nagbebenta/produsyer ang may kapangyarihan sa kanilang paninda. Sa paraang ito, mas nagiging malikhain ang mga produsyer sa kanilang ibebenta. Isa pang benepisyo nito ay natuto silang maging tama at patas na nagtitinda dahil siya ang nagtatalaga ng presyo sa kanyang mga bilihan, Ngunit walang kinalaman ang gobyerno sa kanilang mga paninda at baka hindi ito secure o sigurado na walang kahit anong lason o anumang ipinagbabawal na gamot.

3. Ito naman sa aking opinyon ang hindi patas sa ating bansa o sa kahit anong bansa dahil ang gobyerno lamang ang may kontrol sa mga binebenta ng kahit sino pa man. May mga bagay tayong hindi mabibili kagaya ng mga ibang kagustuhan natin o isang serbisyo na mawawala. Mahirap ang sitwasyon dito dahil walang tiyak kung mayroon pang supply ng isang bagay dahil sa gobyerno lamang ang kontrol.

Susi sa Pagwawasto